

Katarzyna Długosz

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Praca jako forma rehabilitacji osób niepełnosprawnych

Working as a form of rehabilitation of the disabled

Abstract: Work for every human being is a value. It brings not only material benefits, but it is also a condition of social activity, a sense of acceptance, gives you the opportunity to develop. For people with disabilities work is primarily a source of self-acceptance. Taking employment for people with disabilities gives them a chance to go beyond the walls of own limitations, lets believe in themselves and their role in society. Therefore, the role of people whose mission is empowering people with disabilities is to provide for their pupils opportunities to participate in professional life. Importantly, it should be a comprehensive action, taking into account both the education, participation in training qualification, as well as through assistance in making employment and related matters. The activities in the field of occupational activation of persons with disabilities should be included environment employers who only through proper education, programs, information, or tips from a legal defeat the fear of hiring people with disabilities, which is often the result of their ignorance, or stereotypes in society.

Keywords: disability, work, vocational rehabilitation

Wielkość pracy zawodowej polegać może przede wszystkim na tym,
że łączy ludzi¹
Antoine de Saint-Exupéry

Wprowadzenie

Osoby niepełnosprawne niejednokrotnie postrzegane są przez ogół społeczeństwa jako te, które potrzebują nieustannej pomocy, opieki nad nimi. Mimo wielu programów na rzecz osób niepełnosprawnych, których celem jest ich aktywizacja, włączenie w działania całości społeczeństwa, nadal występują tendencje do spychania osób niepełnosprawnych na margines życia społecznego. Jak wskazują badania, to nie sama niepełnosprawność jest powodem wycofania osób nią dotkniętych. W środowisku osób niepełnosprawnych najczęstszą przyczyną zamknięcia się na ludzi, edukację, pracę zawodową, czy aktywność społeczną są stereotypy funkcjonujące w społeczeństwie, brak wiedzy społeczeństwa, brak odpowiednich programów informacyjnych, czy też udogodnień, uregulowań prawnych i instytucjonalnych wobec osób dotkniętych niepełnosprawnością i tych, od których w dużej mierze zależy ich włączenie społeczno – zawodowe.

Niepełnosprawność – definicje, ujęcia, konteksty

Mimo iż problematyka niepełnosprawności w publikacjach naukowych jest już tematem w pewnym stopniu poznanym i niejednokrotnie poruszonym przez badaczy różnych dziedzin, to jednak do tej pory nie wypracowano jednej definicji niepełnosprawności, która obowiązywałaby w każdej sytuacji i poruszała każdy z aspektów życia i zdrowia osób niepełnosprawnych. Tak naprawdę do dnia dzisiejszego ustalenie w sposób jednoznaczny pojęcia niepełnosprawności jest niemożliwe. Wynika to głównie z faktu, iż niepełnosprawność dotyczy właściwie wszystkich ważnych aspektów życia i funkcjonowania człowieka. Są to zatem aspekty: medyczny, prawny, psychologiczny, socjologiczny, ekonomiczny. Drugim zaś czynnikiem utrudniającym ustalenie jednoznacznej definicji niepełnosprawności jest sam temat przewodni zagadnienia, a więc zdrowie człowieka. Niestety, jak się okazuje, brakuje takiej definicji, która byłaby konkretna, jednoznaczna i obowiązywałaby we wszystkich dziedzinach funkcjonowania osób

¹ *Rybnicka Platforma Poradnictwa Zawodowego*, http://www.puprybnik.pl/informacje_dla_pracodawcow/rybnicka_platforma_poradnictwa_zawodowego.html [dostęp: 26.11.2014 r.].

dotkniętych niepełnosprawnością, a także osób, które na ich rzecz działają; brak ten powoduje wiele komplikacji, niejednokrotnie dezorganizuje funkcjonowanie instytucji, które zostały powołane do świadczenia pomocy osobom niepełnosprawnym. Dlatego też, na potrzeby takich instytucji, regulacji prawnych, a także w sytuacjach, gdy konieczne jest zdefiniowanie niepełnosprawności, najczęściej podawana jest ta, zawarta w Ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych z dn. 27.08.1997 r. z późn. zm. To właśnie obowiązująca w tym dokumencie definicja określa kryteria uznawania za osobę niepełnosprawną, bowiem uzyskanie statusu niepełnosprawności implikuje możliwość korzystania z określonych praw i ubiegania się o świadczenia z mocy prawa przysługujące tej grupie społecznej². Zgodnie z zapisami wyżej wymienionego dokumentu, „(...) niepełnosprawną jest osoba, której stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza bądź uniemożliwia wypełnianie ról społecznych, a w szczególności wykonywanie pracy zawodowej”³. Trzeba jednak zaznaczyć, że nie jest to pełna definicja niepełnosprawności. Porusza bowiem jedynie aspekt zdrowia i nawiązuje do aktywności zawodowej. Jak wiadomo, jest to obszar bardzo ważny w życiu każdego człowieka, lecz nie jedyny, który ogranicza lub co gorsza – wyklucza osoby niepełnosprawne z życia społeczeństwa. W literaturze dotyczącej osób niepełnosprawnych funkcjonowały różne definicje, określające zarówno same osoby niepełnosprawne, jak i ich schorzenia, czy dysfunkcje. Jeszcze zanim rozpowszechniło się określenie niepełnosprawności, osoby nią dotknięte nazywano „inwalidami”. Biorąc pod uwagę etymologiczne znaczenie tej nazwy, „inwalida” to człowiek, który całkowicie lub częściowo utracił zdolność do pracy, służby wojskowej itp., a powodem tego jest choroba, ułomność, czy też kalectwo⁴. Jak łatwo zauważyć, również i ta definicja zawiera w sobie jedynie aspekt zawodowy funkcjonowania człowieka, co w kontekście współczesnych definicji niepełnosprawności jest stanowiskiem drugorzędym. Dziś w definicjach niepełnosprawności nacisk kładzie się głównie na wymiar społeczny i funkcjonowanie osób niepełnosprawnych w środowisku osób pełnosprawnych. Jest to tendencja niezwykle rewolucyjna i z pewnością bardzo korzystna dla zwiększania aktywności osób niepełnosprawnych, poprawy ich współżycia i współdziałania na rzecz ogółu społeczeństwa. Jednak we

² Zob. A. Turowska, *Rehabilitacja osób niepełnosprawnych a integracja społeczna*, „Studia Włocławskie” t. 1, 1998, s. 194–204.

³ Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych z dnia 27 sierpnia 1997 r. z późn. zm., Art. 1, Dz.U. 1997 nr 123 poz. 776.

⁴ Zob. *Słownik wyrazów obcych*, E. Sobol (red.), Warszawa 1996, s. 487.

współczesnym definiowaniu niepełnosprawności wydaje się zapominać o kwestii tak dawniej podkreślanej, wręcz najważniejszej. Jest to tematyka pracy i aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych. Bardzo rzadko bowiem można spotkać się z określeniami niepełnosprawności zarówno w aspekcie zdrowotnym, społecznym, jak i zawodowym. A każdy z nich ma duże znaczenie w życiu nie tylko człowieka niepełnosprawnego, ale i każdego, kogo nie dotyka niepełnosprawność.

Prawo do pracy w Polsce – zapisy w dokumentach

W naszym kraju Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej gwarantuje każdemu obywatelowi prawo do pracy. Jeden z zapisów tego dokumentu mówi o tym, iż każdemu obywatelowi Rzeczypospolitej Polskiej powinno zostać zapewniona możliwość realizacji korzystania z prawa do pracy. Na podstawie powyższego oraz innych zdań traktujących o prawie do pracy, także osoby niepełnosprawne powinny mieć zagwarantowaną ze strony państwa możliwość podejmowania aktywności zawodowej, pomimo ich dysfunkcji, zarówno fizycznych, jak i psychicznych⁵.

Także polskie prawo pracy w zapisach przewiduje równość w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych oraz poszanowanie każdego z pracowników, także niepełnosprawnych – ich praw i wolności. Polski kodeks pracy, wśród wielu zapisów definiuje podstawowe zasady prawa pracy, między innymi w następujący sposób:

- każdy ma prawo do podjęcia pracy,
- każdy ma swobodę nawiązywania stosunków pracy,
- każdy ma prawo do wolności pracy,
- pracodawca ma obowiązek poszanowania dóbr osobistych pracownika,
- pracownicy powinni być traktowani równo,
- nie wolno dyskryminować pracowników ze względu na rasę, płeć, wyznaczenie itp.,
- pracownik ma prawo do godziwego wynagrodzenia,
- państwo ma obowiązek chronić uprawnienia pracowników, w oparciu o automatyzm prawny⁶.

⁵ Zob. J. Sosnowska, *Znaczenie podjęcia aktywności zawodowej w życiu osoby niepełnosprawnej*, w: *Studia Gdańskie. Wizja i rzeczywistość*, E. Baniecka (red.), t. VIII, Gdańsk 2011, s. 260.

⁶ Zob. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. z późn. zm. Kodeks Pracy, Art. 10–18, Dz. U. z 1998 r. nr 21, poz. 94.

Praca osób niepełnosprawnych integralną częścią rehabilitacji społecznej

Istotą szeroko pojmowanej rehabilitacji społecznej powinno być zawsze przywrócenie osobie niepełnosprawnej jak najpełniejszej samodzielności społecznej we wszystkich obszarach egzystencji człowieka. Wymiary te zatem powinny obejmować aktywność kulturową, społeczną, a także zawodową. Z drugiej strony, rehabilitacja niepełnosprawnych powinna uwzględniać edukację osób zdrowych na temat niepełnosprawności oraz zachowań wobec osób nią dotkniętych, a także wprowadzać formy współpracy tych dwóch grup osób⁷. Niejednokrotnie to właśnie wiedza osób pełnosprawnych, ich zaangażowanie w sprawy dotyczące integracji niepełnosprawnych przeważają o tym, czy osoby z różnego rodzaju dysfunkcjami będą chciały podejmować jakąkolwiek aktywność – zarówno osobistą, jak i społeczną, zawodową. Biorąc pod uwagę fakt, iż jak podają statystyki GUS z ostatnich badań demograficznych, liczba osób niepełnosprawnych w Polsce sięga około 4,7 mln osób, co stanowi blisko 12,2% ogółu ludności Polski⁸, osoby niepełnosprawne tworzą dość dużą grupę społeczną. Zatem brak odpowiednich działań na rzecz integracji niepełnosprawnych osób, tak naprawdę wyłącza tak sporą grupę ludzi z życia społecznego, edukacji, czy aktywności zawodowej. Za realizację działań, które zmierzają do jak najpełniejszej integracji osób niepełnosprawnych ze społeczeństwem osób zdrowych, odpowiedzialne są nie tylko władze kraju, instytucje państwowe. Odpowiedzialność taka spoczywa także na barkach instytucji pozarządowych, które działają na rzecz osób dotkniętych niepełnosprawnością, przede wszystkim jednak każdy z członków społeczeństwa powinien dbać i zabiegać o uczestnictwo i równość osób niepełnosprawnych. Nie tylko bowiem system kompleksowej rehabilitacji, który jest prowadzony w warunkach stacjonarnych, ambulatoryjnych jest ważnym czynnikiem w kompleksowej rehabilitacji. Właściwym wyznacznikiem skuteczności działań integracyjnych, które są częścią szeroko pojętej rehabilitacji, jest podejmowanie przez osoby niepełnosprawne ról zarówno w rodzinie, w społeczności lokalnej, ale i w zakładach pracy.

Rehabilitacja zawodowa stawia sobie za cel przygotowanie osoby niepełnosprawnej do pracy, odpowiednio do jej możliwości psychicznych, fizycznych, a także zgodnie z jej kwalifikacjami zawodowymi, umiejętnościami

⁷ Zob. J. Kiwerski, *Współczesne poglądy na rehabilitacji*, w: *Rehabilitacja medyczna*, J. Kiwerski (red), Warszawa 2000, s. 26.

⁸ Zob. *Rocznik demograficzny 2013*, Warszawa 2013, s. 187–190.

i zainteresowaniami⁹. Koncepcja rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych, ich włączania w środowisko pracowników opiera się przede wszystkim na dwóch istotnych założeniach. W odniesieniu do owych założeń, po pierwsze: każda z osób niepełnosprawnych, pomimo pewnych dysfunkcji narządów, czy innych uszczerbków na zdrowiu, posiada mnóstwo sprawności, które może efektywnie wykorzystywać zarówno w życiu codziennym, jak i pracy zawodowej. Po drugie zaś: tak naprawdę, żadna praca nie wymaga od pracowników konieczności angażowania wszystkich sprawności fizycznych, psychicznych, intelektualnych, czy społecznych¹⁰.

W procesie rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych ważną rolę odgrywa orzecznictwo lekarskie, stanowiące o zdolności do wykonywania pracy. To decyzja o przyznaniu statusu osoby niepełnosprawnej decyduje o możliwości podejmowania zatrudnienia na specjalnych warunkach – w zależności od przyznanego stopnia niepełnosprawności. Orzecznictwo lekarskie dotyczące niepełnosprawności opiera się na zapisach uchwalonej przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej Ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych z dnia 27 sierpnia 1997 roku, która wraz ze sporymi zmianami i nowymi zapisami przepisów reformujących ustrój państwa, zmieniła system działalności w ramach orzekania o niepełnosprawności. Zgodnie z zapisami owej Ustawy, w ramach orzekania o niepełnosprawności rozróżnia się trzy stopnie niepełnosprawności: znaczny, umiarkowany i lekki. I tak, osoba niepełnosprawna w stopniu znacznym, to osoba mająca naruszoną sprawność organizmu i będąca niezdolną do podjęcia zatrudnienia, albo zdolna do wykonywania zatrudnienia w zakładzie pracy chronionej lub w zakładzie aktywizacji zawodowej. Osoba taka w celu pełnienia ról społecznych wymaga niezbędnej, stałej lub długoterminowej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji¹¹. Należy zaznaczyć, że pomimo zaliczenia danej osoby do grupy o znacznym stopniu niepełnosprawności, nie jest wykluczone podjęcie przez taką osobę pracy na „otwartym” rynku pracy.

Osoba niepełnosprawna w stopniu umiarkowanym jest to osoba, która w wyniku naruszenia sprawności organizmu, jest zdolna do wykonywania pracy na

⁹ Zob. Z. Nadolski, *Rehabilitacja zawodowa*, w: *Rehabilitacja medyczna*, K. Milanowska, W. Dega (red.), Warszawa 1998, s. 136.

¹⁰ Zob. K. J. Zabłocki, *Psychologiczne i społeczne wyznaczniki rehabilitacji zawodowej inwalidów*, Warszawa 1995.

¹¹ Zob. Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych z dnia 27 sierpnia 1997 r., Art. 3–6, Dz.U. 1997 nr 123 poz. 776.

stanowisku, które jest przystosowane odpowiednio do jej potrzeb oraz możliwości lub ograniczeń, wynikających z jej niepełnosprawności. Osoby takie dla możliwości pełnienia ról społecznych, wymagają częściowej lub okresowej pomocy ze strony innych osób, co jest uwarunkowane ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji. Osobą niepełnosprawną w stopniu lekkim jest osoba, która pomimo naruszonej sprawności organizmu jest zdolna do podejmowania zatrudnienia. Osoba taka nie wymaga pomocy ze strony innych, by móc podejmować i pełnić określone role społeczne¹².

Rehabilitacja zawodowa osób niepełnosprawnych powinna rozpoczynać się już w wieku szkolnym, kiedy w proces edukacyjny niepełnosprawnych uczniów należałoby włączać poradnictwo zawodowe, którego głównym celem jest pomoc młodej osobie w wyborze właściwego kierunku szkolenia zawodowego, rozwijania swoich zdolności i zainteresowań¹³. W konsekwencji w dorosłym życiu ułatwia to podjęcie zatrudnienia zgodnego z wykształceniem, czy planami rozwoju zawodowego osoby niepełnosprawnej¹⁴. W tym zakresie ważne jest również umożliwienie niepełnosprawnej młodzieży szkolnej podejmowania nauki i szkolenia zawodowego, tak, by osoby te były odpowiednio przygotowane i zdolne do podjęcia pracy na określonych stanowiskach, czy to przygotowanych specjalnie dla osób niepełnosprawnych, lub też na „otwartym” rynku pracy¹⁵. Kwestią również ważną jest stworzenie możliwości przekwalifikowania, czy też doskonalenia zawodowego dla osób dotkniętych niepełnosprawnością nabytą, by mogły one, pomimo uszczerbku na zdrowiu, kontynuować lub na nowo podejmować pracę zawodową, tym samym więc pozostawać aktywnymi zawodowo i społecznie¹⁶.

Kolejnym zagadnieniem ważnym w obszarze rehabilitacji społecznej, a więc i zawodowej, osób niepełnosprawnych jest stworzenie dla takich osób możliwości podejmowania zatrudnienia nie tylko na tak zwanym „otwartym” rynku pracy. Istnieje również możliwość zatrudniania takich osób w zakładach pracy, które są tworzone specjalnie z myślą o niepełnosprawnych. Zakłady takie to między innymi:

¹² Zob. tamże.

¹³ Zob. D. Kukła, W. Duda, M. Czerw-Bajer, *Kariera i praca zawodowa osób niepełnosprawnych*, w: *Osoby niepełnosprawne w systemie edukacji i poradnictwa zawodowego*, rozdz. III, Warszawa 2011.

¹⁴ Zob. C. Rejzner, M. Szczygielska-Majewska, *Wybrane zagadnienia z rehabilitacji*, Warszawa 1992.

¹⁵ Zob. K. J. Zabłocki, *Psychologiczne i społeczne wyznaczniki...*, dz. cyt.

¹⁶ Zob. D. I. Karwat, *Możliwości rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych zamieszkałych na terenach wiejskich*, „Problemy Rehabilitacji Społecznej i Zawodowej” 1997, 4(154), s. 40.

- spółdzielnie socjalne inwalidów;
- zakłady pracy chronionej;
- zakładach aktywności zawodowej.

Wszystkie z wymienionych wyżej typów zakładów powstają z uwzględnieniem dostosowania stanowisk i warunków pracy do możliwości psychofizycznych pracowników niepełnosprawnych¹⁷.

Praca jako wartość

„Praca jest wartością, która umożliwia jednostce pełne uczestnictwo w życiu społecznym. Zapewnia jej materialne warunki egzystencji, określa rolę i status w ramach organizacji społecznej. Należy podkreślić, że praca oprócz funkcji ekonomicznej, spełnia też wiele innych- jest warunkiem, okazją lub sposobem realizacji wielu potrzeb pozaekonomicznych. Coraz częściej w przypadku choroby i niepełnosprawności dostrzega się znaczenie pracy, jako elementu rehabilitacji społecznej”¹⁸. Jak zauważa Ossowski, nie tylko udział osób niepełnosprawnych w życiu kulturalnym, aktywność społeczna jest wyznacznikiem pełnego uczestnictwa w społeczeństwie. Jednym z nieodłącznych elementów pełnego zaangażowania w życie społeczne jest praca zawodowa niepełnosprawnych osób, które dzięki niej mogą się integrować z osobami, z którymi pracują, poznawać nowe osoby, często z racji podejmowanej pracy muszą pokonać barierę nieśmiałości, wyjścia poza dotychczasowe środowisko egzystencji. To możliwość podejmowania pracy dla wielu osób niepełnosprawnych jest główną motywacją do wyjścia z domu, niejednokrotnie do pokonania lęku przed wyśmianiem, który coraz częściej – w dobie tak wielu działań integracyjnych – jest bezpodstawny.

Pojęcie wartości jest przez badaczy różnych dziedzin nauki, różnie rozumiane. Dziedziny takie jak: etyka, filozofia, socjologia, ekonomia, czy inne nauki w kontekście swoich założeń, teorii kształtują pojęcie i znaczenie wartości. Przytaczając jednego z polskich socjologów, „wartość to dowolny przedmiot materialny lub idealny, któremu jednostki i zbiorowości przypisują ważną rolę w życiu; są to przedmioty i stany rzeczy, które zapewniają równowagę psychiczną, zadowolenie, są też niezbędne dla zapewnienia siły i spójności grupy”¹⁹. Jak ujmuje Szczepański w powyższej definicji, wartość to przede wszystkim warunek zachowania pewnego rodzaju harmonii, poczucia szczęścia, samorealizacji. Jak

¹⁷ Zob. Z. Nadolski, *Rehabilitacja zawodowa...*, dz. cyt., s. 136.

¹⁸ R. Ossowski, *Teoretyczne i praktyczne podstawy rehabilitacji*, Bydgoszcz 1991, s. 321.

¹⁹ J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1972, s. 96.

łatwo więc wywnioskować, dla osób niepełnosprawnych praca, która jest wartością samą w sobie, może stać się główną motywacją do podnoszenia własnej aktywności. Człowiek niepełnosprawny dzięki swojemu uczestnictwu i zaangażowaniu w proces pracy może zobaczyć siebie w zupełnie innym niż dotychczas świetle. Często przed podjęciem zatrudnienia osoby niepełnosprawne czują się bezwartościowe, niepotrzebne, są przekonane o swojej bezradności. Dzięki możliwości podjęcia pracy człowiek taki ma możliwość odnalezienia w sobie siły, dostrzega siebie jako osobę potrzebną, w pełni wartościową, zarówno w wymiarze społecznym, psychologicznym, jak i często fizycznym, czy kulturowym.

Podjmując pracę, każdy człowiek staje się nie tylko wytwórcą określonych dóbr, czy środków do zaspokajania potrzeb. Człowiek w procesie pracy jest przede wszystkim twórcą nowych wartości. Nie chodzi tu jedynie o wartości ekonomiczne, materialne. Nieporównywalnie większą wartością dla człowieka, zwłaszcza niepełnosprawnego jest wartość społeczna. W osobach niepełnosprawnych bowiem rośnie poczucie własnej wartości, poprzez uświadomienie sobie roli, jaką ich praca odgrywa w życiu innych jednostek i całego społeczeństwa. I w końcu – praca jest dla człowieka niepełnosprawnego wartością przez to, że ma ona związek z jego poczuciem tożsamości, godnością, szczęściem, niejednokrotnie jest dla takiej osoby sensem istnienia. Znaczenie pracy w życiu jednostki niepełnosprawnej niejednokrotnie podkreślają badacze zajmujący się badaniem aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych. Jak podkreślają w swoich opracowaniach, osoby niepełnosprawne, które są bezrobotne, a które mogłyby podjąć pracę, ponieważ ich dysfunkcje nie wykluczają ich z podejmowania aktywności zawodowej, cierpią nie tylko przez swoje ograniczenia materialno-ekonomiczne. Główną przyczyną ich smutku, często zniechęcenia, braku wiary w siebie jest brak kontaktów społecznych, zarówno ze środowiskiem osób niepełnosprawnych, jak i osób zdrowych. Jeśli zaś u osoby dojdzie do wystąpienia niepełnosprawności już po podjęciu zatrudnienia, załamanie psychiczne wiąże się głównie z zerwaniem kontaktów, szczególnie z byłym środowiskiem zawodowym, w obrębie którego znajduje się często wielu spośród dotychczasowych znajomych.

Kolejnym problemem jest związany z brakiem aktywności zawodowej brak szacunku do samego siebie, brak wiary we własne siły, przekonanie o własnej bezużyteczności. Osoby niepełnosprawne, często jako osoby nadwrażliwe, są jeszcze bardziej narażone na takie negatywne nastawienie do samych siebie. Przez brak pracy ich stosunek do siebie samych jest negatywny, bo czują się niepotrzebne. Często też przekonane są nie tylko o własnej bezużyteczności, ale wręcz o tym, iż przysparzają dodatkowych trudności, obowiązków swojej rodzinie, bliskim, znajomym.

By wyrwać osoby niepełnosprawne z takiego błędnego koła negatywnych myśli, własnych ograniczeń, należy pokazać im, że mogą być w pełni aktywnymi twórcami dóbr na rzecz całego społeczeństwa. Konieczne więc jest podnoszenie roli zarówno przygotowania osób niepełnosprawnych do pracy zawodowej, jak i tworzenie nowych możliwości zatrudniania ich, ponieważ praca jest ważnym wyznacznikiem samodzielności i niezależności każdego człowieka, zwłaszcza człowieka niepełnosprawnego.

Praca w opinii osób niepełnosprawnych

Na podstawie powyższych rozważań można jednoznacznie stwierdzić, że rola pracy w życiu każdego współczesnego człowieka jest ogromna. Takie stanowisko nie jest odczuciem jedynie osób zdrowych. W dobie współczesnych rozwiązań medycyny, rehabilitacji, wsparcia społecznego, także osoby niepełnosprawne powinny mieć możliwość korzystania z możliwości zatrudnienia. Dla osób niepełnosprawnych zdolnych do pracy, ta stanowi bowiem niezbędny warunek egzystencji. Jest swego rodzaju wyznacznikiem miejsca człowieka w społeczeństwie, jest czynnikiem kształtującym osobowość i wpływa na fizyczny rozwój człowieka. Jest więc tym samym niezwykle efektywnym narzędziem rehabilitacji i aktywizacji społecznej. Praca w człowieku niepełnosprawnym wyzwala inicjatywę oraz twórczą aktywność myślową²⁰. Tym samym więc dostarcza przeżyć estetycznych, przynosi radość i zadowolenie, staje się tedy swego rodzaju alternatywą do zajęć w ośrodkach terapii zajęciowej, czy ruchowej. Jest to możliwe ponieważ, jak zauważają osoby pracujące na co dzień z niepełnosprawnymi, ale i sami niepełnosprawni, podczas pracy osoba z niepełnosprawnością jest w pewnym sensie „zmuszona”, by wykazać się swoimi dotychczasowymi umiejętnościami, sprawnościami. Dzięki uczestnictwu w procesie twórczym, jakim jest praca, niepełnosprawny kształtuje pewne nawyki, zwiększając w ten sposób odporność na sytuacje trudne, z którymi do tej pory, pozostając w domu, nie musiała sobie radzić. Dzięki stawianym przed osobą niepełnosprawną wymaganiom, zmniejsza się u niej stopniowo lęk przed nowymi zadaniami, niejednokrotnie na nowych, coraz wyższych stanowiskach²¹. Tym samym uczy się własnych reakcji, radzenia sobie ze słabościami i wyciąga wnioski na przyszłość, która dzięki pracy nie jest

²⁰ Zob. I. Stańko, *Rola pracy w integracji osób niepełnosprawnych w społeczeństwie równych szans*. „Socius” 2009, nr 2.

²¹ Zob. P. Rydzewski, R. Maciejewska, J. Bielecka-Prus, A. Szkoła, *Osoby niepełnosprawne na rynku pracy Lubelszczyzny*, Lublin 2011.

już w oczach osoby niepełnosprawnej „szarą rzeczywistością”, a drogą w kierunku własnego rozwoju i pokonania ograniczeń²².

Według badań przeprowadzonych w 2010 roku przez TNS OBOP dla PFRON aż 91% pracujących osób z niepełnosprawnością jest bardzo zadowolonych lub raczej zadowolonych ze swojej obecnej pracy zawodowej. Te dane niezwykle wyraźnie pokazują więc jak wielkim szczęściem dla osób niepełnosprawnych jest możliwość podejmowania pracy. Dalej w owym badaniu, wśród aspektów pracy, z których niepełnosprawni pracownicy są najbardziej zadowoleni, wymieniają oni przede wszystkim:

- możliwość kontaktów z ludźmi (wewnątrz firmy i spoza firmy);
- dobre relacje ze współpracownikami;
- możliwość rozwoju i samorealizacji, w tym głównie samą możliwość pracowania/ robienia czegoś/ wyjścia z domu;
- ważny jest również aspekt finansowy, a więc możliwość zarobkowania w ogóle²³.

Jak zatem wyniki owych badań jednoznacznie pokazują, aspekty, które są tematem publikacji badaczy, pedagogów specjalnych, pracowników socjalnych nie są jedynie pustymi hasłami. Mają one przełożenie na życie wielu osób niepełnosprawnych, co dodatkowo motywuje do podejmowania takich działań, które byłyby ułatwieniem dla tego obszaru aktywizacji społecznej.

Podsumowanie

Niepełnosprawność, rozumiana jako pewne ograniczenie w sferze fizycznej lub psychicznej, nie powinna być nigdy czynnikiem, który w jakimś stopniu ograniczałby niepełnosprawne osoby w jakiegokolwiek sferze życia społecznego, również więc w sferze zawodowej. Oczywiście, nie należy bezkrytycznie podchodzić do kwestii pracy osób niepełnosprawnych. Możliwość uczestnictwa w życiu zawodowym w dużym stopniu jest uwarunkowana rodzajem czy typem niepełnosprawności, dlatego duże znaczenie ma tutaj rzetelne orzecznictwo lekarskie. Podejmowanie pracy zależy również od subiektywnie ocenianych możliwości

²² Zob. A. Krause, *Współczesne tendencje w procesie rewalidacji osób niepełnosprawnych – normalizacja*, w: *Katecheza specjalna dzisiaj*, J. Stala (red.), Kielce 2003.

²³ Zob. *TNS OBOP dla Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, Zadowolone osoby niepełnosprawnych z pracy. Raport*, Warszawa 2010, http://www.pfron.org.pl/ftp/dokumenty/Badania_i_analazy/Zadowolone_osob_niepelnosprawnych_z_pracy_raport_2010.pdf [dostęp: 15.07.2014 r.].

człowieka, ale nigdy nie powinna zależeć od samego faktu bycia osobą niepełnosprawną.

Niestety, mimo dość sporego zainteresowania owym tematem, wielu badań, publikacji, działań, które mają zwiększać aktywność zawodową osób niepełnosprawnych, wciąż w Polsce, ale i Europie, rynek pracy nie jest przygotowany i w pełni otwarty na zatrudnianie osób niepełnosprawnych. Rynek pracy staje się również coraz bardziej wąski w niektórych branżach, co za tym idzie również dla niektórych specjalistów. Obecnie zmienia się zapotrzebowanie na poszczególne kompetencje, czy określony typ pracownika. W kontekście tego jednak zaznaczyć należy również, że pośród osób niepełnosprawnych nie brak jest jednostek wykwalifikowanych. Niejednokrotnie niepełnosprawność jest swego rodzaju determinacją do rozwoju, który jest możliwy dla takiej osoby, osiągania kolejnych sukcesów w sferach, które przez niepełnosprawność mogą być u danej osoby jeszcze lepiej rozwijane. Tacy pracownicy mogą zaś stanowić dla firmy doskonały kapitał i być po prostu bardzo dobrymi pracownikami. Dlatego tak ważne jest podejmowanie wspólnych działań w kierunku rewalidacji zawodowej niepełnosprawnych. Tylko bowiem aktywność nas wszystkich może przynieść wymierne efekty, które przyniosą korzyści nie tylko osobom niepełnosprawnym, ale i ogółowi społeczeństwa.

Literatura przedmiotu:

- Karwat D. I., *Możliwości rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych zamieszkałych na terenach wiejskich*, „Problemy Rehabilitacji Społecznej i Zawodowej” 1997; 4(154).
- Kiwerski J., *Współczesne poglądy na rehabilitację*, w: *Rehabilitacja medyczna*, J. Kiwerski (red.), Warszawa 2000.
- Krause A., *Współczesne tendencje w procesie rewalidacji osób niepełnosprawnych-normalizacja*, w: Stala J. (red.) *Katecheza specjalna dzisiaj*, Kielce 2003.
- Kukła D., Duda W., Czerw-Bajer M., *Kariera i praca zawodowa osób niepełnosprawnych*, w: *Osoby niepełnosprawne w systemie edukacji i poradnictwa zawodowego*, rozdz. III, Warszawa 2011.
- Nadolski Z., *Rehabilitacja zawodowa*, w: *Rehabilitacja medyczna*, K. Milanowska, W. Dega (red.), Warszawa 1998.
- Ossowski R., *Teoretyczne i praktyczne podstawy rehabilitacji*, Bydgoszcz 1991.

- Rejzner C., Szczygielska-Majewska M., *Wybrane zagadnienia z rehabilitacji*, Warszawa 1992.
- Rocznik demograficzny 2013*, Warszawa 2013.
- Rydzewski P., Maciejewska R., Bielecka- Prus J., Szkoła A., *Osoby niepełnosprawne na rynku pracy Lubelszczyzny*, Lublin 2011.
- Słownik wyrazów obcych*, E. Sobol (red.), Warszawa 1996.
- Sosnowska J., *Znaczenie podjęcia aktywności zawodowej w życiu osoby niepełnosprawnej*, w: *Studia Gdańskie. Wizja i rzeczywistość*, E. Baniecka (red.), t. VIII, Gdańsk 2011.
- Stańko I., *Rola pracy w integracji osób niepełnosprawnych w społeczeństwie równych szans*, „Socius” 2009, nr 2.
- Szczepański J., *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1972.
- TNS OBOP dla Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, Zadowolenie osób niepełnosprawnych z pracy. Raport*, Warszawa 2010, dostęp na stronie: http://www.pfron.org.pl/ftp/dokumenty/Badania_i_analazy/Zadowolenie_osob_niepelnosprawnych_z_pracy_raport_2010.pdf, [dostęp: 15.07.2014r.].
- Turowska A., *Rehabilitacja osób niepełnosprawnych a integracja społeczna*, „Studia Włocławskie” T. 1, Wrocław 1998.
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. z późn. zm. Kodeks Pracy, Dz. U. z 1998 r. nr 21, poz. 94.
- Ustawa z dn. 27 sierpnia 1997 r. z późn. zm. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, Dz.U. 1997 nr 123 poz. 776.
- Zabłocki K.J., *Psychologiczne i społeczne wyznaczniki rehabilitacji zawodowej inwalidów*, Warszawa 1995.